

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Теорія держави та права»

обов'язкових компонент освітньої програми

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

08 Право (081 Право)

за темою

«Юридична відповідальність»

**м. Харків
2023 рік**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 2023 р. №

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. №8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 2023 р. №

Розглянуто на засіданні кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін (протокол від 18.08.2023 р. № 8).

Розробники:

1. Професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент **А. М. Шульга**.
2. Професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент **І.М. Погрібний**

Рецензенти:

1. Доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент **О. С. Передерій**.
2. Професор кафедри теорії та історії держави і права факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **І. Л. Невзоров**.

План лекції:

- 1. Поняття юридичної відповідальності**
- 2. Основні види юридичної відповідальності**
- 3. Принципи та функції юридичної відповідальності**
- 4. Позитивна (проспективна) і негативна (ретроспективна) юридична відповідальність**

Література:

1. Дудаш Т. Деякі герменевтичні поняття у теоретичній та практичній юриспруденції / Т. Дудаш // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 50. Львів: Вид. ЛНУ ім. Івана Франка . 2010 . С. 19-24
2. Кузьмін, С.А. Теорія держави та права в питаннях і відповідях : посібник. - Київ : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2015. 122 с.
3. Оборотов Ю. М., Завальнюк В. В., Овчиннікова А. П. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції: монографія. Фенікс, 2019. С. 420.
4. Проблеми теорії та історії держави і права : зб. статей / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін.. Львів; К. : ЛьвДУВС, 2011. 164 с.
5. Аземша І. Б. Особливості формування інституту юридичної відповідальності в Україні / І. Б. Аземша // Часопис Київського університету права . – 2012 . - №2 . - С. 44-47.
6. Середюк В. В. Порівняльно-правовий аналіз функцій юридичної відповідальності в правовій науці України та Польщі / В. В. Середюк // Часопис Київського університету права . – 2012 . - №4 . - С. 80-83.

7. Види юридичної відповідальності // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / О. В. Петришин (відп. ред.) та ін.. — 2017. — Т. 3 : Загальна теорія права. — С. 32. — ISBN 978-966-937-233-8.
8. Підстави юридичної відповідальності // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / О. В. Петришин (відп. ред.) та ін.. — 2017. — Т. 3 : Загальна теорія права. — С. 412. — ISBN 978-966-937-233-8.
9. Юридична відповідальність // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / О. В. Петришин (відп. ред.) та ін.. — 2017. — Т. 3 : Загальна теорія права. — С. 854. — ISBN 978-966-937-233-8.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. <https://rada.gov.ua> - офіційний портал Верховної Ради України.
2. <https://www.kmu.gov.ua/ua/npasearch> - єдиний веб-портал органів виконавчої влади (Урядовий портал).
3. <http://www.ccu.gov.ua/> - офіційний веб-сайт Конституційного Суду України.
4. www.president.gov.ua - офіційний веб-сайт Президента України.
5. <http://www.ombudsman.gov.ua/> - офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
6. <http://www.vru.gov.ua/> - Офіційний сайт Вищої ради правосуддя.
7. <http://www.rnbo.gov.ua/> - Офіційний веб-сайт Ради національної безпеки і оборони України.
8. <https://rp.gov.ua/home/> - офіційний сайт Рахункової палати України.

Поняття юридичної відповідальності

Юридична відповідальність може характеризуватись як інститут правової системи, котрий припускає застосування санкцій до суб'єкта, винного у скоєнні правопорушення, або як *обов'язок суб'єкта правопорушення зазнати застосування юридичних санкцій за скоєне ним правопорушення*. Юридична відповідальність – обов'язок, який не існував до здійснення правопорушення, даний обов'язок виникає як наслідок правопорушення. Інакше кажучи, правопорушення - це юридичний факт, який спричинює виникнення правового відношення між державою (в особі його відповідних органів - суду, прокуратури, міліції тощо) і правопорушником. У межах такого правового відношення на правопорушника покладається зазначений обов'язок. У межах цього правового відношення цей обов'язок і виконується правопорушником. Даний обов'язок припускає, що суб'єкт правопорушення зазнає негативні наслідки (особистого, майнового, організаційного характеру), передбачені санкцією порушеної ним норми права.

Юридична відповідальність є обов'язком правопорушника, виконання котрого має зв'язок з такою категорією як державний примус. Юридична відповідальність - вид державного примусу, певна реакція держави на правопорушення як суспільно небезпечне або шкідливе діяння, за котре правопорушник “тримає відповідь”, “відповідає”. В системі права є галузі права (кримінальне право, адміністративне право), котрі допускають застосування примусових заходів до правопорушника тільки компетентними органами держави. Низка галузей права (цивільне право, трудове право) поряд з можливістю застосування до правопорушника заходів державного примусу компетентними органами держави, допускають можливість добровільного („досудового”) виконання правопорушником відповідного обов'язку як вида та міри його юридичної відповідальності.

Основні види юридичної відповідальності

За способом охорони правопорядку розрізняють санкції правопоновлюючі та штрафні (каральні). Відповідно за змістом («завданням») санкцій, що застосовуються до правопорушника юридична відповідальність може бути правопоновлюючою і штрафною (каральною). Характер зазначених санкцій зумовлює і порядок застосування та реалізації правопоновлюючої або штрафної (каральної) юридичної відповідальності. Правопоновлююча юридична відповідальність спрямована на усунення безпосередньої шкоди, заподіяної правопорядку (на відновлення порушених суб'єктивних прав, примусове виконання невиконаних юридичних обов'язків, усунення протиправних станів). Штрафна юридична відповідальність (кримінальна, адміністративна, дисциплінарна відповідальність) припускає позбавлення правопорушника певних благ, що йому належать, вплив на правопорушника з метою превенції правопорушень.

З огляду на чинне законодавство України, серед видів юридичної відповідальності насамперед розрізняють за галузевою належністю норми, порушення вимог якої припускає притягнення правопорушника до юридичної відповідальності, конституційну, кримінальну, адміністративну, дисциплінарну, цивільно-правову відповідальність.

Конституційно-правова відповідальність здійснюється у сфері конституційно-правових відносин, є видом юридичних гарантій реалізації та захисту Конституції. Терміни «конституційно-правова відповідальність» і «конституційна відповідальність» в юридичній літературі використовуються як тотожні, проте необхідно розрізнявати поняття «конституційно-правова відповідальність» і «відповідальність за порушення норм конституційного права», котрі співвідносяться як частина і ціле, тобто поняття «відповідальність за порушення норм конституційного права» щодо поняття «конституційно-правова відповідальність» є родовим поняттям (більш широким поняттям), включає в себе останнє як видове поняття (більш вузьке поняття). Конституційно-правова відповідальність припускає порушення виключно норм конституційного права. Наслідком порушення норм

конституційного права може бути відповідальність передбачена не тільки конституційним правом («конституційно-правова відповідальність»), але й іншими галузями права.

Конституційно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності має ознаки, притаманні будь-якій юридичній відповідальності, вона є логічним наслідком правопорушення, припускає застосування санкцій, передбачених нормами конституційного права. Особливість конституційно-правової відповідальності насамперед підкреслюють такі її ознаки як спрямованість на охорону (правову) Конституції, наявність певного взаємозв'язку з політичною відповідальністю, коли вона застосовується до низки суб'єктів політики (суб'єктів політичної влади): парламент, глава держави, уряд, парламентарі, політичні партії тощо, відсутність уніфікованої процедури (єдиного процесуального порядку) застосування конституційно-правових санкцій.

Кримінальна відповідальність здійснюється у сфері кримінально-правових відносин, є наслідком вчинення злочину, припускає застосування до винної особи найсуворіших заходів державного примусу. Інакше кажучи за характером санкцій, що застосовуються до суб'єкта злочину кримінальна відповідальність є найсуворішим видом юридичної відповідальності. У зв'язку із чим низку принципів кримінальної відповідальності закріплюють відповідні міжнародні нормативно-правові документи, норми конституційного законодавства даної країни. Кримінальне, кримінально-процесуальне, кримінально-виконавче законодавство детально регламентує порядок реалізації (здійснення) кримінальної відповідальності. В Україні відповідні норми закріплюють Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України.

Притягненню особи до кримінальної відповідальності як обвинуваченого (з моменту притягнення до кримінальної відповідальності обвинувачений має право на захист) зазвичай передують відкриття провадження у кримінальній справі за фактом злочину, у подальшому проводиться збір і дослідження

доказів, що мають відношення до даної справи, за необхідності застосовуються заходи забезпечення кримінального провадження: приміром, виклик слідчим, привід, відсторонення від посади, арешт майна, затримання особи, запобіжні заходи (застава, домашній арешт, тримання під вартою тощо). Відповідно до ст. 62. Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину, обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях, усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

Адміністративна відповідальність здійснюється у сфері адміністративно-правових відносин на основі законодавства про адміністративні правопорушення. В Україні адміністративні правопорушення передбачає Кодекс України про адміністративні правопорушення. Процедура притягнення до адміністративної відповідальності насамперед припускає складання протоколу про адміністративне правопорушення. До особи, що притягається до адміністративної відповідальності у передбачених законом випадках і порядку можуть застосовуватись певні заходи забезпечення провадження у адміністративній справі (адміністративне затримання особи, персональний огляд, догляд речей тощо). Справа про адміністративне правопорушення розглядається уповноваженим на те суб'єктом (суд, суддя, відповідний орган внутрішніх справ тощо) у межах визначеного законодавством строку притягнення до адміністративної відповідальності. Справа розглядається відкрито, у присутності особи, що притягається до даної відповідальності, котра може користуватися юридичною допомогою адвоката, має право на ознайомлення з матеріалами справи, може давати пояснення, представляти докази, заявляти клопотання, може оскаржити постанову про накладення адміністративного стягнення тощо.

Дисциплінарна відповідальність є наслідком порушення трудової, учбової, службової, військової дисципліни. Суб'єктом притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників, службовців, що порушили трудову дисципліну є адміністрація підприємства, установи, організації. Процедура притягнення до дисциплінарної відповідальності припускає попереднє отримання від порушника трудової дисципліни відповідного пояснення, можливість оскарження дисциплінарного стягнення, обмежувальний строк його застосування, дії, можливість дострокового зняття тощо. Притягнення до дисциплінарної відповідальності низка суб'єктів права має свої особливості. Приміром, справи про дисциплінарні проступки суддів та деяких інших категорій державних службовців розглядаються та вирішуються спеціальними дисциплінарними колегіями. Відповідні статuti про дисципліну визначають особливості притягнення до дисциплінарної відповідальності військовослужбовців, працівників поліції, працівників цивільної авіації, залізничного транспорту тощо.

Цивільно-правова відповідальність здійснюється у сфері цивільно-правових відносин, порядок притягнення до неї унормований цивільно-процесуальним законодавством. В Україні поняття цивільно-правової відповідальності насамперед пов'язують з нормами Цивільного кодексу України і Цивільного процесуального кодексу України. Застосування заходів цивільно-правової відповідальності забезпечується державним примусом, що не виключає можливості добровільного відшкодування правопорушником шкоди, збитків, добровільної сплати неустойки, компенсації моральної шкоди тощо. Ініціативний характер застосування цивільно-правової відповідальності припускає, що підставою її реалізації є виключно відповідне волевиявлення учасників цивільних правовідносин (приміром, вимога потерпілого щодо примусового застосування заходів відповідальності до правопорушника, добровільне відшкодування шкоди правопорушником).

Цивільно-правова відповідальність спрямована не на покарання суб'єкта цивільного правопорушення, а на відновлення (компенсацію) порушеного

суб'єктивного права потерпілої особи, передбаченого нормами та принципами цивільного права. Цивільно-правова відповідальність має майновий і компенсаційно-еквівалентний характер: за загальним правилом обсяг майнової (товарно-грошової) компенсації має відповідати розміру завданої шкоди. Юридична рівність (рівноправність) суб'єктів цивільних правовідносин, взаємозв'язок (взаємність) їх суб'єктивних прав та юридичних обов'язків як учасників відповідного правовідношення (приміром, договірного), припускає, що цивільно-правова відповідальність являє собою відповідальність одного учасника цивільних правовідносин перед іншим, інакше кажучи - відповідальність боржника (правопорушника) перед кредитором (потерпілою особою). Покладання цивільно-правової відповідальності означає виникнення у правопорушника обов'язку майнового характеру, якого не було у нього до вчинення ним цивільного правопорушення. Договірна цивільно-правова відповідальність припускає приєднання до порушеного обов'язку додаткового обов'язку, при недоговірній цивільно-правовій відповідальності встановлюється новий обов'язок.

Принципи та функції юридичної відповідальності

Процес притягнення суб'єкта правопорушення до юридичної відповідальності унормований правом. Даний процес має відповідати певним нормативно-правовим вимогам. Інакше кажучи, існують певні принципи юридичної відповідальності. Приміром як принцип юридичної відповідальності може розглядатись конституційне положення, відповідно до якого ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ст. 61 Конституції України).

Одним із основних принципів юридичної відповідальності є принцип законності. Функціонування правової системи суспільства припускає, що притягнення суб'єкта правопорушення до юридичної відповідальності, як і

загалом будь який інший вид юридичної діяльності, має бути законним. Ідея законності – ідея, що має тисячолітню історію. Так, приміром, Платон попереджав у своїй книзі «Закони»: «Я бачу близьку загибель тієї держави, де закон не має сили і перебуває під чиеюсь владою. Там же, де закон – владика над правителями, а вони – його раби, я вбачаю порятунок держави і всі блага, які тільки можуть дарувати державам боги». У Стародавньому Римі юристами була сформульована сентенція: «Законність – основа держави» («*Legalitas regnorum fundamentum*»). «Законність» є традиційним терміном конституційного законодавства багатьох країн світу.

В юридичній літературі зазвичай пишуть, наголошують що «законність» як режим нормативної життєдіяльності суспільства і держави припускає дотримання, виконання усіма суб'єктами права усіх юридичних норм, усіх нормативно-правових приписів чинного законодавства. Такого роду розуміння законності зосереджує увагу на реальному здійсненні змісту норм права у поведінці їх адресатів (суб'єктів права), підкреслює загальнообов'язковість норм права, закріплених у законах (термін «законність» є похідним від терміна «закон») та інших формах права даної країни, вказує на законність як на принцип права.

З огляду на зміст ст. 19, ст. 68, ст. 129 Конституції України можна зробити висновок, що законність є конституційним принципом, тобто принципом права, передбаченим Основним Законом України, його нормативним змістом. Конституція України (ч.1 ст. 68) передбачає конституційний обов'язок «кожного» неухильно додержуватися законів, тобто суворо дотримуватися усіх вимог норм права, котрі є змістом законів. Зрозуміло, що зазначене стосується і підзаконних нормативно-правових актів, котрі приймаються на основі й відповідно до змісту законів. Інакше кажучи, у більш широкому плані, законність як функціональний елемент правової системи суспільства і принцип юридичної відповідальності припускає, що юридична відповідальність має завжди застосовуватись відповідно до вимог норм матеріального і процесуального права.

Принцип невідворотності юридичної відповідальності припускає, що зазначена відповідальність повинна бути обов'язковим наслідком будь-якого правопорушення. Невідворотність юридичної відповідальності – показник її дієвості як особливого інституту правової системи.

Юридична відповідальність має бути не тільки законною, але й обґрунтованою. Обґрунтованість юридичної відповідальності насамперед припускає неупереджене дослідження усіх встановлених фактичних обставин даної юридичної справи, необхідних для її вирішення. У процесі дослідження фактичних обставин справи здійснюється аргументована оцінка доказів, необхідних для висновку про реальність правопорушення, об'єктивне його існування, про наявність вини у суб'єкта правопорушення, її форму (умисел, необережність), матеріальну та моральну шкоду як наслідок даного правопорушення, обтяжуючі або пом'якшуючі обставини справи, якщо цього вимагає закон, про особу правопорушника тощо. Усі фактичні обставини справи є підставою для правильної правової кваліфікації (юридичної оцінки) правопорушення, справедливого і доцільного застосування до правопорушника заходів юридичної відповідальності.

Справедливе застосування заходів юридичної відповідальності (принцип справедливості) припускає, що за одне правопорушення настає одна відповідальність, правопорушник несе відповідальність тільки за своє власне винне, протиправне діяння, вид і міра покарання чи стягнення відповідають тяжкості діяння, особі правопорушника, не принижують й не ображають людську гідність.

Застосування заходів юридичної відповідальності також має бути доцільним. Відповідно до принципу доцільності заходи юридичної відповідальності мають відповідати цілям юридичної відповідальності (виправлення, перевиховання правопорушника, виховний вплив на інших осіб), допускається навіть їх зменшення, або відмова від них, якщо цілі юридичної відповідальності можуть бути досягнуті іншим шляхом.

До кола принципів юридичної відповідальності має безпосереднє відношення і принцип своєчасності – своєчасності притягнення правопорушника до юридичної відповідальності. Принцип своєчасності вказує на існування певного, передбаченого законом відносно обмеженого періоду часу, який надає можливість притягнення правопорушника до юридичної відповідальності. Відповідний період часу стосовно каральної відповідальності відображається поняттям «строк давності». Інститут давності притягнення до каральної відповідальності обґрунтовується науковцями виховною, превентивною безцільністю після впливу тривалого періоду часу з моменту вчинення правопорушення призначення покарання за злочин, накладення стягнення за адміністративне правопорушення, накладення дисциплінарного стягнення, процесуальними труднощами встановлення суб'єктами правозастосовчої діяльності відповідних фактів минулого при розслідуванні злочинів тощо.

Строк давності як строк притягнення до адміністративної або дисциплінарної відповідальності зазвичай не перевищує декілька місяців. Строк притягнення до кримінальної відповідальності обчислюється календарними роками. Для злочинів загальним строком давності для осіб, які переходять від слідства чи суду є 15-річний строк. Кримінальне право передбачає звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти миру та безпеки людства).

Зазначений період часу стосовно майнової відповідальності відображається поняттям «строк позовної давності», який стимулює потенційного позивача до реалізації своєї відповідної можливості у межах нормативно визначеного терміну. Притягнення до цивільно-правової відповідальності здійснюється у межах встановленого законом строку позовної давності (загальна позовна давність — три роки, але закон передбачає низку вимог, строки давності на які не поширюються). Позовна давність є строком, у межах якого фізична або юридична особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу.

Юридична відповідальність як інститут правової системи виконує в ній певні функції. Наприклад, юридична відповідальність забезпечує нормальну дію механізму правового регулювання, вона є елементом правового регулювання, одним з юридичних засобів впливу на суспільні відносини. Також юридична відповідальність є засобом охорони, захисту встановленого в державі правопорядку. Каральна функція юридичної відповідальності знаходить вираз в тому, що вона спричинює перетерплення правопорушником позбавлення його певних благ, котрі йому належать.

Відновлювальне функціональне значення майнової юридичної відповідальності припускає відновлення порушеного майнового суб'єктивного права шляхом відшкодування заподіяного збитку, котрий є наслідком даного правопорушення. Превентивне функціональне значення юридичної відповідальності полягає в тому, що застосування заходів юридичної відповідальності до правопорушника попереджає його про неприпустимість здійснення в майбутньому правопорушень, що тягнуть відповідні негативні наслідки. Застосування заходів юридичної відповідальності до правопорушників також попереджає й інших людей про неприпустимість здійснення правопорушень. Окрім того, юридична відповідальність здійснює виховний вплив на суб'єктів права, сприяє формуванню у людей мотивів правомірної поведінки.

Позитивна (проспективна) і негативна (ретроспективна) юридична відповідальність

В юридичній науці існує концепція «негативної» і «позитивної» юридичної відповідальності.

«Позитивна відповідальність» (або – «проспективна відповідальність») – це відповідальність «за майбутні дії», яка припускає (формально) існування у суб'єкта права відповідного морального обов'язку («морально-юридичного обов'язку»), передбаченого нормативно-правовим документом, де, приміром, зазначено, що суб'єкт відповідає за стан справ у сфері своєї службової

діяльності. Іноді в літературі такого роду «моральний обов'язок» позиціонується як «юридичний обов'язок», зазначається, що позитивна юридична відповідальність являє собою юридичний обов'язок по дотриманню вимог правових норм, який реалізується в правомірній поведінці суб'єкта, котра схвалюється або заохочується (стимулюється) державою. Позитивна відповідальність характеризується (суб'єктивно) наявністю свідомого позитивного ставлення особи як суб'єкта права до своїх юридичних обов'язків (приклад: добросовісне ставлення державного службовця до виконання своїх службових обов'язків). Даного роду відповідальність проявляється (об'єктивно) в активній правомірній поведінці стосовно правильного, належного виконання суб'єктом своїх обов'язків. У зв'язку із чим, характерним прикладом розуміння природи позитивної відповідальності є визначення в юридичній літературі її поняття, відповідно до якого даного роду відповідальність являє собою сумлінне ставлення до своїх юридичних обов'язків, їх якісне виконання.

З критичної точки зору позитивна відповідальність, представлена як вид юридичної відповідальності – це відповідальність у широкому її розумінні, причому в настільки «широкому», що фактично «розмиваються», втрачають чіткість усі ті «контури», які реально репрезентують юридичну природу даної відповідальності в якому-небудь хоча б мінімальному прикладному її розумінні. Тому фактично для юриста-практика позитивна відповідальність – це не стільки «юридична», скільки «моральна» відповідальність («сумлінне ставлення» до чого-небудь – класична категорія моралі), або – «морально-політична», «громадянська» відповідальність.

На відміну від позитивної відповідальності, «негативна відповідальність» (інакше кажучи, – «ретроспективна відповідальність») припускає відповідальність за дії, вже вчинені (відповідальність «за минуле діяння»). Саме негативна відповідальність являє собою відповідальність у спеціально-юридичному, вузькому, суто прикладному її розумінні («класичному»). Негативна відповідальність – це реакція держави на факт

правопорушення (на скоєне правопорушення), котра припускає «за логікою речей» примусове настання для суб'єкта правопорушення такого негативного наслідку як необхідність зазнати певні втрати (особистого, майнового, організаційного характеру).

Ідея «правової позитивної відповідальності» (в юридичній літературі наголошують, що під даною ідеєю розуміється не відповідальність особи, що скоїла правопорушення, а, навпаки, правомірна поведінка особи, що не скоїла правопорушення) з'явилась і знайшла розповсюдження в «радянській» загальнотеоретичній юриспруденції у 60-ті роки. У подальшому, і навіть у період розпаду СРСР, юристами-вченими наголошувалось, що саме позитивна відповідальність як результат самовиховання і самоконтролю дає можливість поведінку людини «поставити під контроль» таких внутрішніх її якостей як честь, гідність, гордість, сором, совість. Проте на сьогодні ідея «правової позитивної відповідальності» у зв'язку із загальним процесом «переоцінки цінностей» в пострадянських країнах закономірно отримала статус одного із актуальних предметів критики (з огляду на «методологічні проблеми дослідження відповідальності»). Науковці звертають увагу, що ця ідея фактично не вийшла за межі досить вузького кола фахівців-теоретиків (не вийшла за межі їх доктринальної правосвідомості), практично вона є «умовлянням» одних правознавців іншими правознавцями ставитися до юридичних заборон, обов'язків і правопорядку з повагою. Соціологічні дослідження свідчать, що у буденній правосвідомості, масовій правосвідомості дана ідея також усе ще не знайшла розуміння, широкого розповсюдження, тому думати інакше є ідеалізацією правосвідомості широких верств населення, «прикрашанням» правової дійсності.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає особливість характеристики юридичної відповідальності як інституту правової системи суспільства?

2. У чому полягає особливість характеристики юридичної відповідальності як обов'язку?
3. Юридична відповідальність є обов'язком, який існував до здійснення правопорушення чи даний обов'язок виникає як наслідок вчинення правопорушення?
4. Чи можна розглядати правопорушення як юридичний факт, що спричинює виникнення
5. Чи можна стверджувати при характеристиці юридичної відповідальності, що у межах правового відношення між державою і правопорушником на правопорушника покладається обов'язок зазнати застосування юридичних санкцій за скоєне правопорушення?
6. Які види негативних наслідків припускає юридична відповідальність як обов'язок, що покладається на правопорушника у межах правовідношення відповідальності?
7. Чи можна характеризувати юридичну відповідальність як вид державного примусу?
8. Які види санкцій розрізняють за способом охорони правопорядку ?
9. У чому полягає особливість правопоновлюючої юридичної відповідальності?
10. У чому полягає особливість штрафної (каральної) юридичної відповідальності?
11. Які види юридичної відповідальності розрізняють за галузевою належністю норми, порушення вимог якої припускає притягнення правопорушника до юридичної відповідальності?
12. У чому полягає особливість конституційно-правової відповідальності?
13. У чому полягає особливість цивільно-правової відповідальності?
14. У чому полягає особливість законності та обґрунтованості як принципів юридичної відповідальності?
15. Які функції притаманні юридичній відповідальності як інституту правової системи суспільства?

